

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Факултет за пословне студије и право
Факултет за информационе технологије и инжењерство
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Тематски зборник

НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ) – ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

Београд, 2021.

Тематски зборник
НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ)
– ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

Издавачи

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Факултет за пословне студије и право
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Суиздавач

Факултет за информационе технологије и инжењерство
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

За издавача

Проф. др Драган Танчић, директор
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Милан Радосављевић, декан
Факултет за пословне студије и право,
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Уредници

Проф. др Драган Танчић
Проф. др Миодраг Гордић

Припрема за штампу

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-89025-64-4

Institute for Serbian culture with headquarters in Leposavić
Faculty for business studies and law
Faculty of information technology and engineering
Univerziteta „Union – Nikola Tesla“ u Beogradu

Thematic Proceedings

NATO AGGRESION ON SRJ (REPUBLIC OF SERBIA) – TO REMEMBER FOREVER

Belgrade, 2021

Тематски зборник
НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ)
– ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

ПОДРЖАЛИ СУ

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Министарство одбране Републике Србије
Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Канцеларија за Косово и Метохију Републике Србије

НАУЧНИ ОДБОР

Проф. др Милан Радосављевић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија
Емеритус проф. др Живота Радосављевић, Интегрисани образовни систем за друштвене и природне науке, Београд, Србија

Проф. др Драган Танчић, Институт за српску културу, Приштина – Лепосавић, Србија

Проф. др Маја Анђелковић, Факултет за информационе технологије и инжењерство, Београд, Србија

Проф. др Милан Милошевић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија

Проф. др Татјана Сењушкина, Кримски федерални Универзитет Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Проф. др Изток Подбрегар, Факултет за организационе науке, Крањ, Универзитет у Марибору, Словенија

Проф. др Полона Шпрајц, Факултет за организационе науке, Крањ, Универзитет у Марибору, Словенија

Проф. др Дејан Михаиловић, Технички универзитет Монтереи, Мексико

Проф. др Александар Федоров, Педагошки институт, Таганрог, Русија

Проф. др Миленко Мацура, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Србија

Проф. др Јован Базић, Универзитет у Косовској Митровици, Косовска Митровица, Србија

Др Александра Пећинар, Национална истраживачка фондација „Елефтериос К. Венизелос” Цханиа, Крит, Грчка

Проф. др Бранко Крга, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, Србија

Проф. др Обрад Стевановић, Криминалистичко полицијска академија, Београд, Србија

Проф. др Саша Кнежевић, Правни факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, Србија

Проф. др Марко Атлагић, Филозофски факултет, Косовска Митровица

Проф. др Срђан Алексић, Адвокатска канцеларија Алексић, Ниш

Проф. др Владета Радовић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, Србија

Проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија

Проф. др Оља Арсенијевић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија

Проф. др Јан Марчек, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија

Проф. др Марко Парезановић, Академија за националну безбедност, Београд, Србија

Доц др Иван Петровић, Војна академија, Универзитет одбране, Београд, Србија

Доц др Иван Вулић, Војна академија, Универзитет одбране, Београд, Србија

Доц. др Реља Жељски, Академија за националну безбедност, Београд, Србија

Доц. др Александар Мартиновић, Правни факултет, Нови Сад

- Др Велибор Лазаревић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Јасмина Ахметагић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Марија Јефтимијевић Михајловић, научни сарадник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић, Србија
- Др Ана Стишовић Миловановић, научни сарадник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић, Србија
- Др Александар Павловић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Звездана Елезовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Гордан Бојковић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Срђан Словић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Драгана Јањић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Иван Бецић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Весна Зарковић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Далибор Велојић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Мирјана Бечејски, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Ана Мумовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Ивана Женарју-Рајовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Проф. др Миодраг Гордић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија

SCIENTIFIC COMMITTEE

- prof. dr Milan Radosavljevic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
Emeritus Prof. dr Života Radosavljević, Integrated Education System for the Social and Natural Sciences, Belgrade, Serbia
- prof. dr Dragan Tancic, Institute for Serbian Culture, Pristina - Laposavic, Serbia
- prof. dr Maja Andjelkovic, Faculty of Information Technology and Engineering, Belgrade, Serbia
- prof. dr Milan Milosevic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- профессор Татьяна Сенюшкина, Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского, Симферополь, Российская Федерация
- prof. dr Iztok Podbregar, Faculty of Organizational Sciences, Kranj, University of Maribor, Slovenia
- prof. dr Polona Sprajc, Faculty of Organizational Sciences, Kranj, University of Maribor, Slovenia
- prof. dr Dejan Mihailovic, Monterey Technical University, Mexico
- prof. dr Aleksandar Fedorov, Pedagogical Institute, Taganrog, Russia
- prof. dr Milan Macura, Ministry of education, science and technological development, Belgrade, Serbia
- Professor Dr. Jovan Bazic, University of Kosovo Mitrovica, Kosovska Mitrovica, Serbia
- dr Aleksandra Pecinar, National research foundation “Elefterios K. Venizelos” Chania, Crete, Greece
- prof. dr Sasa Knezevic, Faculty of Law, University of Niš, Niš, Serbia
- prof. dr Marko Atlagic, Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica
- prof. dr Srdjan Aleksic, Law Office Aleksić, Niš
- prof. dr Vladeta Radovic, Faculty of Philosophy, University of Niš, Niš, Serbia
- prof. dr Bozidar Forca, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- prof. dr Olja Arsenijevic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- prof. dr Branko Krga, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Serbia
- prof. dr Jan Marcek, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- prof. dr Marko Parezanovic, National Security Academy, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Ivan Petrovic, Military Academy, University of Defense, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Ivan Vulic, Military Academy, University of Defense, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Relja Zeljski, National Security Academy, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Aleksandar Martinovic, Faculty of Law, Novi Sad
- dr Velibor Lazarevic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Laposavic, Serbia

- dr Jasmina Ahmetagic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Marija Mihajlovic Jeftimijevic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ana Stisovic Milovanovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Aleksandar Pavlovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Zvezdana Elezovic, Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Gordan Bojkovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Srdjan Slovic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Dragana Janjic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ivan Becic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Vesna Zarkovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Dalibor Velojic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Mirjana Becejski, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ana Mumovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ivana Zenarju-Rajovic, Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- prof. dr Miodrag Gordic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia

РЕЦЕНЗЕНТИ

- Проф. др Бранко Крга, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, Србија
Др Александра Пећинар, Национална истраживачка фондација „Елефтериос
К. Вензелос” Цханиа, Крит, Грчка
- Проф. др Обрад Стевановић, Криминалистичко полицијска академија, Београд, Србија
Проф. др Полона Шпрајц, Факултет организационих наука, Крањ, Универзитета у
Марибору, Словенија
- Татјана Сењушкина, Кримски федерални универзитет Вернадски, Симферопол,
Руска Федерација
- Проф. др Дејан Михаиловић, Технички универзитет Монтереи, Мексико
Проф. др Драган Танчић, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Србија
Проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право, Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија
- Проф. др Марко Парезановић, Академија за националну безбедност, Београд, Србија
Проф. др Оља Арсенијевић, Факултет за пословне студије и право, Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија
- Проф. др Миодраг Гордић, Факултет за пословне студије и право, Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија
- Михаил Папас, Факултет за стране језике и књижевност, Универзитет у Букурешту,
Румунија
- Далибор Велојић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Јасмина Ахметагић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Ана Стишовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић,
Србија

REVIEWERS

- prof. dr Branko Krga, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Serbia
dr Aleksandra Pecinar, National research foundation “Elefterios K. Venizelos” Chania, Crete, Greece
- prof. dr Obrad Stevanovic, Criminal Police Academy, Belgrade, Serbia prof. dr Polona Sprajc, Faculty of organizational sciences, University of Maribor, Slovenia
- профессор Татьяна Сенюшкина, Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского, Симферополь, Российская Федерация
- prof. dr Dejan Mihailovic, Monterey Technical University, Mexico
- prof. dr Dragan Tancic, Institut of Serbian culture, Leposavić, Serbia
- Prof. dr Bozidar Forca, Faculty for business studies and law, University “Union - Nikola Tesla”, Belgrade, Serbia
- prof. dr Marko Parezanovic, National Security Academy, Belgrade, Serbia
- Prof. dr Olja Arsenijevic, Faculty for business studies and law, University “Union - Nikola Tesla”, Belgrade, Serbia
- Prof. dr Miodrag Gordic, Faculty for business studies and law, University “Union - Nikola Tesla”, Belgrade, Serbia
- Michail Pappas, Faculty of Foreign Languages and Literature University of Bucharest, Romania
- Dalibor Velojic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- Jasmina Ahmetagic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- Ana Stisovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	15
Спасоје Смиљанић ОРУЖАНА АГРЕСИЈА НАТО	17
Обрад Стевановић ОДНОСИ ПОЛИЦИЈЕ СРБИЈЕ И ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ТОКОМ ЊИХОВИХ ОПЕРАЦИЈА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ И У КОПНЕНОЈ ЗОНИ БЕЗБЕДНОСТИ	31
Dragan Lj. Tančić, Predrag M. Gordić, Olja M. Arsenijević ФОТОГРАФИЈЕ, ЗАПИСНИЦИ О УВИДЈАЈУ ИСТРАЗНИХ СУДИЈА, СЛУЗБЕНЕ БЕЛЕШКЕ МУП-А, ОБДУКЦИОНИ ЗАПИСНИЦИ И ИЗВОДИ ИЗ МАТИЧНИХ КЊИГА УМРЛИХ КАО ДОКУМЕНТИ О НАТО АГРЕСИЈИ НА СРЈ, РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ, КОСОВО И МЕТОНИЈУ ОД 24. МАРТА ДО 24. АПРИЛА 1999 ГОДИНЕ	51
Gregory R. Copley DID NATO'S AGGRESSION AGAINST SERBIA SET THE STAGE FOR THE STRATEGIC DECLINE OF WESTERN POWER?	67
Марко П. Атлагић САТАНИЗАЦИЈА СРБА КАО ОСНОВНИ ПРЕДУСЛОВ БОМБАРДОВАЊА СРЈ/СРБИЈЕ 1999. ГОДИНЕ ОД СТРАНЕ НАТО – АЛИЈАНСЕ	75
Milenko Macura, Ana Langović Milićević GLOBALIZACIJA, POSLEDICE, IZMAGLICE SEĆANJA – НАТО БОМБАРДОВАНЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ	97
Saša T. Bakrač, Dragoljub Sekulović, Radoje Banković PROCENA ЕКОЛОШКИХ POSLEDICA OD NATO АГРЕСИЈЕ НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ 1999. ГОДИНЕ	113
Aleksandra M. Pećinar, Marija Majstorović GRČKA ŠTAMPA O RATU U JUGOSLAVIJI 1999.	133

Далибор З. Велојић ИЗВЕШТАВАЊЕ ЛИСТА <i>НАРОДНЕ НОВИНЕ</i> О БОМБАРДОВАЊУ НИША И СР ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. ГОДИНЕ	145
Божидар Форца ОД ХИБРИДНОГ РАТА ДО СВЕДИМЕНЗИОНАЛНИХ ОПЕРАЦИЈА ПРЕКО КРШЕЊА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА	165
Марија С. Јефтимијевић Михајловић, Мирјана М. Бечејски, Halimah ONALLA <i>КУКАВИЦЕ ОД ВЕЛИКЕ ХОЧЕ ПЕТРА ХАНДКЕА</i> (Кукавичје доба или живот без будућности)	201
Вангел Милковски, Милан Миљковић АГРЕСИЈА НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ 1999. ГОДИНЕ – СТРАТЕГИЈСКО ДОКТРИНАРНЕ ПОУКЕ	213
Miodrag L. Gordić, Ivan B. Petrović, Đorđe Đukić ODREĐIVANJE OSNOVNIH ZAHTEVA ZA IZBOR TAKTIČKOG RADARA ZA KONTROLU VAZDUŠNOG PROSTORA NA OSNOVU ISKUSTAVA IZ UPOTREBE JEDINICA VAZDUŠNOG OSMATRANJA I JAVLJANJA U TOKU ODBRANE OD NATO AGRESIJE	235
Jan Marček, Zoran Kilibarda, Jovanka Šaranović NEKE DETERMINANTE STAVA GRAĐANA SR JUGOSLAVIJE (REPUBLIKE SRBIJE) O OTPORU NATO AGRESIJI	253
Branko M. Marković, Dejan T. Ilić PROBLEM OPRAVDANOG UBISTVA U RATU I NJEGOVA ARGUMENTACIJA U SAD KAO OPRAVDANJE ZA VOJNE AKCIJE NATO I VOJNIH SNAGA SAD	273
Јован М. Гордић АНАЛИЗА САДРЖАЈА ПРЕСУДЕ ОКРУЖНОГ СУДА У БЕОГРАДУ БРОЈ К. 381/2000, ОД 21. 09. 2000. ГОДИНЕ, ПРОТИВ ВИЛИЈЕМА КЛИНТОНА, МЕДЛИН ОЛБРАЈТ, ЕНТОНИ БЛЕРА И ДРУГИХ, ЗБОГ АГРЕСИЈЕ НА СРЈ ТОКОМ 1999 ГОДИНЕ	303
Ратомир З. Миликић САВЕТ ЕВРОПЕ О БОМБАРДОВАЊУ САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. ГОДИНЕ И О ПИТАЊУ ПОЛОЖАЈА ЦРНЕ ГОРЕ У ФЕДЕРАЦИЈИ	315

Nenad Milkić, Ana Opačić, Jovan Šarac SAVREMENI IZAZOVI ZAŠTITE OSNOVNIH PRINCIPA MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA – SLUČAJ „KOŠARE”	333
Ена С. Мирковић НАТО БОМБАРДОВАЊЕ СРЈ КРОЗ ПРИЗМУ НЕДЕЉНИХ ИНФОРМАТИВНИХ НОВИНА (НИН-а)	357
Ана М. Мумовић НАД ЋОСИЋЕВИМ ТУЂИМ ВЕКОО (Време змија, ратни дневник 1999–2000)	385
Zoran R. Pešić NEOLIBERALNI HEGEMONIZAM U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA I AGRESIJA NATO NA SAVEZNU REPUBLIKU JUGOSLAVIJU	397
Јелена Петровић, Марко Парезановић ПСИХОЛОШКИ РАТ ИЛИ ТЕОРИЈА ЗАВЕРЕ	425
Brankica Potkonjak-Lukić, Jovanka Šaranović, Marko Parezanović PRIMENA MODELA „PET PRSTENOVA” U NATO AGRESIJI NA SR JUGOSLAVIJU (REPUBLIKU SRBIJU)	451
Мирјана М. Симић КАРАКТЕРИСТИКЕ ШКОЛСКОГ СИСТЕМА ПОД ТУРЦИМА И ЗА ВРЕМЕ НАТО АГРЕСИЈЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ	465
Јован Д. Симијановић, Милан Матијевић, Владана Лилић ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ СТРАДАЊА КРАЉЕВА И КРАЉЕВЧАНА ТОКОМ АГРЕСИЈЕ НАТО ПАКТА	483
Срђан Словић НАТО ИНТЕРВЕНЦИЈА НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО ЗАСНОВАНО НА ПОВЕЉИ ОУН	503
Nikola Vidović, Milenko Dželetović, Hatidža Beriša NATO AGGRESSION ANALYSIS AS THE CAUSE OF LONG-TERM NEGATIVE CONSEQUENCES IN THE ECONOMY AND SOCIO-ECONOMIC SITUATION IN YUGOSLAVIA	513

Весна С. Зарковић, Иван М. Бецић

АСПИРАЦИЈЕ ВЕЛИКИХ СИЛА ПРЕМА

КОСОВУ И МЕТОХИЈИ (1878–1945) 531

Реља Жељски, Невена Гаврић

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И САРАДЊА

СА НАТО КРОЗ ПАРТНЕРСТВО ЗА МИР 551

Биљана Живковић

НАЈВЕЋИ КУКАВИЧЛУК У ИСТОРИЈИ РАТОВАЊА

И СРПСКЕ ЖРТВЕ 577

Оригинални научни рад

Ана М. МУМОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Србија

НАД ЋОСИЋЕВИМ ТУЂИМ ВЕКОМ

(*Време змија*, ратни дневник 1999–2000)

Ајсџиракџи. Рад има за циљ да кроз дневничка сведочења објављена у књизи симболичног наслова *Време змија* прикаже однос Добрице Ћосића, водећег српског интелектуалца, државника и писца према друштвено-политичким приликама у Србији током НАТО агресије 1999. године. Књига са поднасловом *Мали светски рат ироштив Србије* је изазвала различите оптужбе на рачун писца, као и полемике о самим оптужбама. Свакако је значајна и неизоставна за разумевање одрђених догађаја из перпективе писца, теоретичара и политичара, кога многи називају „оцем нације“.

Кључне речи: Добрица Ћосић, дневник, НАТО агресија, лична историја, време змија.

Највећа вредност косовске лејенде јесте у томе што је она жива.

Што није скамењена, ни довршена, ни размршена.

Што њена йорука није умрла, ни мисао закована, ни идеја заглављена.

Што се креће, укључује нове нарашћаје у све то, иражи њихов дойринос и тумачење.

Магија Бећковић

Ако се у данашње време, неко може назвати неприкосновеним сведоком и учесником у великим историјским догађајима, онда је то свакако Добрица Ћосић¹ – академик, писац, јавни радник, државник, али и дисидент, чија је јавна реч обележила историјске токове у Србији у протеклим деценијама. Ћосић је, без сумње, један од „најзначајнијих сведока и актера новије српске

* научни сарадник, djordj_ana@yahoo.com

1 Д. Ћосић је рођен 29. децембра 1921. у Великој Дренови код Трстеника, у породици која води порекло из Херцеговине. Преминуо је 18. маја 2014. у Београду. Као двадесетогодишњак се сусрео са искуством рата, у коме је учествовао, не само као борац, већ и као политички комесар одреда, члан покрајинског комитета СКОЈ-а и Централног комитета КП Србије. Може се рећи даје ратно искуство темељно одредило животну путању великог писца и политичара.

историје и њених стремљења и трагања у времену и простору“ (Павловић 2014: 14). Његова библиографија је веома инпресивна и сложена.² Сабрана дела која је „Филип Вишњић“ објавио у периоду од 2001. до 2004. обухватају седам романа у осамнаест томова, четири књиге публицистичких текстова и четири књиге *Пишчевих записи*, који су 2008. године допуњени књигама 5 и 6 у издању „Службеног гласника“. Редакцију сабраних дела чинили су: Новица Петковић (руководилац), Милан Радуловић, Љубиша Јеремић, Мирослав Егерић, Триво Инђић и Ана Ђосић-Вукић (чланови). Издање је осмишљено тако да први, уједно и главни део, сваког од четири кола *Сабраних дела* чини један роман, други део публицистика, настала када и роман, а да трећи део припадне *Пишчевим записима* чији текст је настао у истом временском периоду. Најједноставније одређено „*Пишчеви записи* или записи Добрице Ђосића су текстуалне целине фрагментираног карактера које су писац и приређивач издвојили из корпуса рукописа дневничких бележака“ (Ђосић-Вукић 2011: 246).

У првом од шест томова *Пишчевих записи* Д. Ђосић је од сећања, јер је оригинални рукопис нестало, обухватио записе настале у периоду од 1951. до 1968. године. У другој књизи обухвата време од 1960. до 1980. године, односно време у коме је он, као писац и јавни радник, окренут демократизацији друштва и слободи мисли. У трећој књизи, која обухвата период од 1981. до 1991. године, изложени су проблеми и разматрање проблема и решење косовског питања. У њу су уврштена и писма, која је писао, свестан да остају без одговора. И најзад, у *Пишчевим записима* 4 (јануар 1992–јун 1993) у време када је обављао функцију председника СРЈ поново су се сударили писац и државник који не могу да реше српско национално и егзистенцијално питање односно нађу нову државну и националну политику. Пета књига обухвата време од 5 јуна 1993. када је напустио палату Федерације до 20. марта 1999. године. У њој се јасно види Ђосићев поглед на 20 век као историјски и национални *йораз српскоја народа*,³ који дијагностицира сликом актуелног стања његовог духа:

„Двадесети век за српски народ није само век пораза две идеологије у које је поверовао – југословенство и социјализам. Поражени су дух и воља, идеја и смисао промене постојећег поретка. После толико скупих покушаја да се промени људска судбина у овој земљи дуго, дуго, нико неће веровати у могућност и смисао промене постојећег. Морал неопходан свакој великој промени, сваком колективном подузећу у историји, тај животни стваралачки морал је поражен. Срби ће дуго да творе и животаре у пљачкању, лагању,

2 „Библиографија Добрице Ђосића“ (2010) коју је саставио Дејан Вукићевић, у издању Службеног гласника, обухвата две хиљаде четири стотине двадесет и пет јединица библиотеке грађе. Вукићевић је „консултовао“ сву доступну грађу, сем рукописних и новинских текстова које писац сматра „сувише ефемерним“, проверио електронске каталоге, фондове монографских и серијских публикација националних и јавних библиотека, као и преводе и преводе књига.

3 Своје ставове о српским националним питањима Добрица Ђосић је објавио у књизи *Српско љишање I и II* (2002). Књиге су прожете текстовима, који изражавају пишчеву забринутост за судбину и националне интересе српског народа у Југославији.

шверцу, обмани и самообмани. У муци за голи опстанак, лаж ће примати као истину, варалице ће сматрти својим вођама, лопове ће сматрати способним људима, непоштење ће сматрти нуждом опстајања. Живеће се без достојанства и поштовања себе и другог“ (Ћосић 2011: 261). Свака му је мисао мучно тешка, а закључно тачна да се не сме заборавити као опомена: „живеће се без достојанства и поштовања себе и другог“ (Ћосић 2011: 261).

У односу на претходних пет књига *Пишчевих зайиса*, шеста носи наслов *Време змија* и поднаслов *Мали светски райи йроийив Србије*. Наслови нису накнадни, а сам писац је објаснио неколико равни њиховог настанка. Повод је била аутентична вест да су НАТО бобе у Нишу и на планини Ртањ изгнале змије из јама и да су се оне размилиле по селима и градовим. Затим, име шиптарског вође Тачија на српском значи „змија“, а свакако наслов има и симболичко значење, које је „садржано у негативном архетипском доживљају ове зверке којој је додељена улога посредника у највећој човековој несрећи и казни – изгону из раја; змија има архетипски симбол у човеку увек изазива осећање ирационалног страха који је већи од свих страхова које изазивају објективно веће опасности“ (Ћосић-Вукић 2011: 264). Поднаслов *Мали светски райи йроийив Србије*, оправдан је чињеницом да је Србија напааднута од стране Америке и деветнаест земаља Западне алијансе, исто као и у Другом светском рату, када је то учинила Антанта, али овога пута без Русије.

Сам наслов је, такође, у извесној идејној и тематској сродности са пишчевим магистралним романима (*Време смртии*, *Време зла*, *Време властии*). Књига је изуетано драгоцен запис о драматичним догађајима и мутним светским збивањима која су непосредно претходила НАТО бомбардовању Србије, као и о друштвеним, историјским и политичким збивањима, по окончању бомбардовања. Записи обухватају временски период од 21. марта 1999. године до 1. јануара 2000. године. Почетак 21. века, писац је означио као почетак *йшуђеи века*. Записи су импрегнирани „ауторовим колико јасним и прозирним, толико и оштрим и недвосмисленим рефлексјама које се крећу између аподиктичног, моралног судовања до становишта која су биполарног, па и контрадикторног карактера, и мешавина су (природне) интелектуалне дилеме, сумње, подвојености, бојажљивости, резистенције и ‘конформизма’, непоузданости и немоћи, као одраза објективних околности и датости, али и субјективне позиције и устројства писца као људске јединке“ (Анушић 2011: 707).

У свих шест књига *Пишчевих зайиса* Ћосић се истовремено јавља као: актер историјских збивања, тумач збивања и критичар актуелних и минулих догађаја. Стога дневничке белешке откривају комплексну стваралачку личност писца која поред „политичког живота“ води и сложену борбу унутар своје личности. У белешкама се јасно види Ћосићева разапетост између „личног и општег“, „служења народу и служења књижевности“ и разлози због којих је прекинуо писање романа *Време властии* када је питање опстанка српског народа, које га је деценијама мучило, постало и питање егзистенције Срба.

Време змија је Ћосићев фрагментарни дневник бомбардовања, али ипак целовит, са јасно израженим ставом, драгоценим научнику и често литерарном основом, својственом уметниковом „нагону писања“.

Ја, такође, сведочим и својим страховима и истином најпре свешћу гимназијалке, која непосредно доживљава рат, и, сада, научника, који га, скромно и неприступачно тумачи као културолог ближи антропологу, ослоњена на великог писца, политичара, председника бомбардоване државе и народа. Верујем у његов хуманистички суд и савест писца као пробуђене свести народа.

Приређивач *Пишчевих записи*, ауторова ћерка, историчар књижевности и Ћосићев Екерман, др Ана Ћосић-Вукић, тумачећи суштину шесте књиге записа полазећи од наслова *Време змија*, суштински одређује њихове идеје и домете. У средишту тумачења је Ћосићев однос према малом светском рату, односно хроника ратног страдања народа и рушења Србије, медијска слика његове сатанизације:

„Као и Други светски рат и овај Мали светски рат има своју идеологију, свој алиби, своје ‘значање’ лажи, своје протагонисте слободе и правде, своје злочинце и кривце, има и свој суд – Хашки, који суди новим данашњим ‘нацистима’, за нови холокауст и злочин против човечности: злочинци су Срби и њихов ‘вођа’ са својим сарадницима. Еволуција безумља и лицемерја одвија се дијалектиком парадокса. Глобалан парадокс значи: жртве су злочинци“ (Ћосић 2011: 158).

У раду следим само Ћосићеве ставове и ставове његових саговорника, сапутника, сапатника, кључних сведока, великих и важних, али малих и незнатних људи.

Полазим од чињенице да *Време змија* изражава хуманистички став у свим аспектима, а посебно када сведочи о темама и догађајима „од општедруштвеног и историјског значаја“, какви доминирају у дневнику као поводу и одговору на своје време и туђи век. Јер, пишчеви записи су, како сам каже, „општег значаја – друштвеног и националног, идеолошког и моралног, о југословенским збивањима, почев од априла 1951, када сам се професионално и животно посветио књижевном раду“ (Ћосић 2011: 247).

Разлажући записе на потенцијалне садржаје и теме, иако су суштински недељиви од Ћосићевог романесног опуса, ослобађамо се и њихових аутопоетичких значења и фокусирамо на критички еволутивни дух писца који је ишао линијом: од партизана комунисте до слободног критичког интелектуалца и дисидента независног од сваке зависности. Преображај је најпре извршио сам са собом, а затим и у својим делима. „Нема примера у нашој послератној књижевности да је комунистички писац талента Добрице Ћосића извршио овакав подвиг преображаја“ (Јеротић 2007: 101).

У дневник *Време змија* Ћосић пише свом „читалачком народу“ као савест на стражи „бранећи га као од света презрани“ и у њему налазећи снаге као писац, политичар и мислилац. Доказе за то налазимо у сваком запису, а као уводни узимамо онај којим се завршавају *Пишчеви записи 4* у којем се укрштају Ћосићева и мисао патријарха Павла, после смене са места председника СРЈ:

„Господине Ћосићу ми смо непријатно изненађени оним што се догодило у Скупштини. То није добро за наш народ. Не разумем те људе који су се на тај начин одлучили. Али, шта је – ту је. Времена су таква. Желим да Вам у име цркве и нашег православног народа захвалим за све што сте учинили за наш народ на дужности коју сте вршили. Ја сам поздравио Ваш избор за председника; ја сам Вас саветовао и молио да не поднесете оставку после избора. Послушали сте ме, хвала Вам... Не знам шта нас све чека. То само Бог зна. Ми морамо да трпимо и останемо људи, шта год да нас снађе“ (Ћосић 2011: 259).

Ангажовани писац и мислилац, бивши председник, сада се пита: „јесам ли учинио све што сам могао за народ који ме је наградио надом и поверењем?“ (Ћосић 2011: 259) и самокритички каже: „немам таштину да морам бити у праву“ (Ћосић 2011: 260).

Када је изабран за председника СРЈ, у 72 години, и када се на велика врата вратио у политички живот, свој избор је схватио као обављање патриотске дужности, а водио се начелома политичара и писца прве историје српске књижевности Стојана Новаковића „Отаџбина се брани безусловно“.

Уочи бомбардовања Ћосић пише дефинишући поводе и узроке његове и скенирајући климу духа српскога и тамни вилајет у којем су се нашли народ и држава:

„Косово је постало српска коб. На том миту одржавала се најгора српска власт читаву деценију; на том миту засновао се анахрони српски национализам, толико снажан да Срби по читавом свету и Србија пред армадом НАТО-а митингује: ‘Не дамо Косово’ и ‘Косово је Србија’. Нити можемо да одбранимо Косово, нити је Косово и даље Србија. Мит је произвео једну опасну политичку манипулацију и национални апсурд. Ако покушавамо да га следимо – доживећемо катастрофу од које не можемо деценијама да се опоравимо; ако капитулирамо – и духовно и морално ћемо се као нација урушити до ништавила. За нас, дакле, не постоји Лазарево опредељење; ми данас немамо избор између ‘царства земаљског’ и ‘царства небеског’. Ми, очајни Срби, можемо само да се определимо за мање жртава. А мање жртава имамо само ако капитулирамо.

Опстанак нам је у капитулацији. Опстанак нам је и у побуни, у националној револуцији која би свргла овај упропаститељски режим и спасла историјски поражени народ” (Ћосић 2011: 10).

Наиме више од пола века, Добрица Ћосић пише хронику косовске кризе, а уједно је и актер у покушајима њеног решавања.⁴ О косовском проблему први пут је проговорио 1968. године на 14 пленуму СКЈ. На тај догађај ће указати и током бомбардовања, 29. маја 1999. године, када ће се опоменути,

4 Своје идеје о „косовском питању“ образложио је у књизи *Косово* (2004), која је својеврсна хронологија догађаја на Косову и Метохији од 60-их година 20. века до 2004. године. Састављена је од дневничких бележака, насталих током пола века, а допуњена коментарима о Бриселском споразуму. Књига је својеврсни доказ да Ћосић, није српски националиста, већ је патриота, који се више и дуже него иједан други политичар, историчар или писац бавио темом Косова.

у име оних који су то заборавили – једне тужне годишњице и свог, сада се може рећи, пророчког упозорења: „Двадесет и деветог маја 1968. године ја сам на 14. пленуму Централног комитета Србије указао на дезинтеграциони национализам Савеза комуниста Југославије, на растући албанскисепаратизам и етничко чишћење Косова и Метохије које врше Албанци протеривањем Срба. И због тога увида једногласно сам осуђен за српски национализам; вођство ЦК српских комуниста оградило се од мојих и Марјановићевих ставова. Који лудак је тада могао да замисли да ће 29. маја 1999, дакле, само тридесет и једну годину потом, Косово и Метохија постати територија коју даноноћно бомбардују стотине авиона Америке и Европске уније” (Ђосић 2011: 133). По мишљењу Добрице Ђосића „националистички етатизам“, „бирокуратски партикулизам“ и „бирокуратски национализам“, озбиљно су урушавали темеље југословенске државе. Та седница је у многоме одредила даљу политичку судбину, као и улогу у јавном животу писца и политичара. Косово као вишевековно отворена тема допринело његовом разиласку са партијом и младалачким идеалима. Како је касније сведочио, овим излагањем свесно је понео „косовски крст“ са којим је ишла и етикета „идеолога српског национализма“ коју је добио од комуниста. Из комунистичке партије је званично иступио 1971. године. „Најтиражнији писац и члан највиших државних форума постао је дисидент, борац за демократизацију друштва и решавање ‘косовског питања’ у годинама када је политички врх негирао постојање истог” (Ристановић 2012: 198).

Када се растајао са партијом, изговори је речи, за које се данас може рећи да су пророчке, а указале су на заблуде, које ће Ђосић окарактерисати, као узрок српског националног пораза: „Желим да будућност порекне моје јучерашње критике наше политичке праксе и моја схватања за неке исходе социјализма. Бићу срећнији од вас ако будућност покаже да сам говорио само заблуде“ (Ђосић 2004: 22-3). Данас смо сведоци да га будућност није демантовала.

О косовском проблему, практично никада није престао да размишља. Пажљиво је пратио сва дешавања, и константно је упозоравао да ће решење за Србе бити све неповољније како пролазе године. Својим идејама, јавним наступима, публицистичком делатношћу, романесним остварењима, у којима је критиковао социјалистички период, Добрица Ђосић ће битно допринети промени политичке и идеолошке климе у Србији. Деведесетих година ХХ века, постао је један од кључних иницијатора „српског пролећа“ што је довело до стварања нове идеолошке и друштвене парадигме и успостављања вишестраначког система. У први план, свог политичког интересовања, ставио је проблем Косова и очувања јединства српске државе и српског народа.

И како се после Дејтонског споразума ближило бомбардовање Србије, Ђосић све гласније и јасније дефинише питање опстанка српског народа и државе, историјски и духовно:

„Срби су се у души, поражени од Хрватске и Дејтонским ултиматумом, одмах одрекли Косова и Метохије. Једва чекају да и тај рат изгубе. И заиста

само коначна пропаст српства и Србије може да роди наду у њен спас. Срби морају да пропадну и схвате да су пропали, да би почели да се боре за спас“ (Ћосић 2011: 261-262).

Као што се види његово становиште је подударно са нашим полазиштем, утемељеним на непосредном искуству сведока, да се не можемо опаметити и отрезнити од енергије заблуде.

Ћосићева слика 21 века као туђег века, у којем се наставља агонија и после косовског пораза, од којег ће српски народ пре нестсти него што се може опоравити, слична је слици В. П. Диса у песми *Наши дани* или Домановића у сатиричној пројекцији Србије као „Страдије“ и „Грбије“.

Илустративан је пишчев запис као сума чињеница, идеја, слика:

„Наше ново доба је ново и по томе што не постоје људске величине. Нестали су велики људи. Демократија је постала поредак медијокритета и манипулатора; то је поредак без етике, без херојства, без истине. Садашња демократија у свету је легитимна ‘владавина организоване лажи’. Мудраце, ствараоце, заменила је телевизија и њени ‘шоумени’. Манипулација, заглупљивање, обездуховљење народа. Шунд и кич. Поткултура. Забава, забава! Фатум и ситог и гладног Србина“ (Ћосић 2011: 263).

Као културолог и историчар идеја, не могу да не приметим, како се, велики писац, овде критички сукобљава још и са Миланом Ракићем, песником модерне рефлексije у српској поезији који у косовском циклусу песама, поричући ток и правац историјских збивања, у песми *На Газиместјану* стиховима који звуче афирмативно али не и истинито, у мери у којој би их потврдило време, пева:

*Данас нама кажу, деци овој века,
Да смо недосјојни историје наше,
Да нас захвајила зајадњачка река,
И да нам се душе ојасности илаше.*

*Добра земља моја, лажу! Ко те воли
Данас, шај те воли, јер зна да си мајини.*

Ракићева песма отвара преиспитивање духа српског родољубља, а овде је сучељавамо са Ћосићевим ставом век касније:

„Историјски парадокс је српско стање духа. У марту 1941. омладина је била за борбу по сваку цену, а старији нараштаји су били опортунисти и опрезни патриоти. Данас, у марту 1999, за борбу и отпор су старци, а опортунисти и капитуланти су млади људи, омладина. Врло мало младића је спремно да се бори против агресора и НАТО-а. Рат је Србија изгубила и пре но што га је почела. Дефетизам је опште стање духа. Хероји су мртви!“ (Ћосић 2011: 11).

Питам се какво је тек „стање духа“ данас? Чињеница је да је готово свака генерација у српском народу, морала да бира има ли смисла борити се за слободу, по сваку цену?! „Услови су били тако окрутни да је одговор могао бити само категооричан: да или не. У оба случаја трагичан: морала се

прекорачити граница моћи, а исход одлуке често није представљао и победу мотива одлуке“ (Ћосић 2001: 185)

Током бомбардовања, као и увек, на делу је висинска личност Добрице Ћосића писца и хуманисте. Он дела колико може, на домаћем терену и у иностранству, на најосетљивијим местима, међу онима који одлучују и у медијима. У апелу француском народу⁵, који је написао након посете уредника француских новина „Фигаро“ Алена Гиотреа, државног саветника Мари Гаро и два новинара, са којима је, у Академији, разговарао о косовској кризи, пише:

„Сада се на Балкану убија један народ, потврђујем вама Французима, сународницима Виктора Игоа, који је ову ужасавајућу чињеницу изговорио 1867. године, када су Србе убијали Турци. Сада то чине Америка и Европска унија зато што се српски народ определио за отпор Западној алијанси, упркос свести да никада у историји ратова није било неравноправнијег рата. У том отпору агресији Америке и Европске уније ујединили су се старци деца, интелектуалци, сељаци, радници и уметници, политичка опозиција и власт. У овом рату не брани се политички режим и његов протагонист с којим су с више разлога и права многи Срби незадовољнији од оних који бомбардовање узимају као разлог да бомбардују српска села и градове. Али, ми ћемо о власти на изборима одлучивати: сада спасавамо голу егзистенцију“ (Ћосић 2011: 38).

Након посете француског публицисте Пол Мари де ла Гроса, које је обећао да ће ставове о територијалном разграничењу, пренети француским властима, Ћосић је 15. маја 1999. године написати „Предлог за историјски компромис на Косову“, у коме износи и план решења комплексног „косовског питања“.

Образлажући свој историјски „Предлог за животну коегзистенцију албанског и српског народа“, који је више пута дописиван, а подразумевао је мирно и споразумно решење, по угледу на скандинавске земље, Ћосић пише:

„Ако су битку на Косову 1389. Турци добили на бојишту, Срби су је добили у духу. И Срби и Турци су ту битку у времену изгубили. Одговорност за будућност налаже данас Србима и Албанцима да вековну битку за Косово не реше на бојишту, него за зеленим столом: споразумом, поштовањем права једних и других, и да освету замене сарадњом. То је једина могућност да и Албанци и Срби остану победници“.

Предлог је написао ослањен на своје богато искуство, чињенице и знање и он представља историјски договор два вишевековно сукобљена народа. Текст је по сведечењу самог писца, најодговорнији који је написао у последњој деценији. Поводом предлога историчар Љубомир Димић, каже да се „читалац не мора сложити“, али га „мора критички промислити“ (Димић 2005: 258).

Само дан касније, 16. маја 1999, на захтев италијанског дипломате Динија, Ћосић ће написати чланак „Између искључивости и компромиса“, који ће

5 „Апел француском народу“ објављен је *Фигаро магазину* 18. априла 1999. Како сам Ћосић, сведочи, медији у Србији су прећутали објављивање овог текста, а „само по неки су цитирали по коју реченицу, која им је пропагандно одговарала“ (Ћосић 2004: 120).

29. маја 1999. објавити римски лист *Република*у коме излаже своју аргументацију за поделу Косова Његова је суштина: мирна коегзистенција Срба и Албанаца, као и помирење српског историјског и етничког права.⁶ Иако су Ћосићеве идеје имале одјека у Европи, на жалост оне, као његови предлози нису препознате у српској политичкој и културној јавности. Јасно је да је основна Ћосићева идеја била да се избегне страни утицај, односно да не дође до могућности да међународна заједница решава „косовско питање“, а да се разграничење изврши по принципу опстанка свако на своме.

Свој став је изнео свестан чињенице да може бити проглашен за издајника, али са идејом да је боље спасити што се спати да, него доживети потпуни пораз и губитак територије. Уверен је да на тај начин потврђује своју политичку одговорност, исту ону коју је имао и када је обављао највишу политичку дужност.

Како се ближио крај бомбардовање, и капитулација, коју је он прижељкивао, пре него што је земља разрушена, Ћосић ће 6 јуна, записати: „Поноћ. Прва ноћ од 24. марта без сирена. Без ПВО и америчких пројектила и бомби. Капитулирали смо. Повлачимо војску и полицију са Косова и Метохије; препуштамо им „свету српску земљу“. У Куманову, на аеродрому, настављају се договори наших и натовских генерала; јуче је био први састанак у кафани у македонском селу Блаце *Европа* 93. (...) А данас су Албанци код Призрена минобацачем погодили санитарска кола и убили пет санитарлија. Код Подујева ОВК је из митраљеза гађала аутобусе и убила четири путника. И још неколико Срба убили су Албанци јуче и данас, после наше капитулације. И неће престати да нас убијају док газимо Косовом и Метохијом” (Ћосић 2011: 151).

У дневничкој белешци од 8. јуна пише како „официри Треће армије очајни – плачу од туге, не усуђују се да војницима кажу истину српског пораза. А прави садржај документа који је усвојио Милошевић, а донели су му га Ахтисари и Черномирдин – не знају ни војска, ни народ” (Ћосић 2011: 156).

У дану кад је бомбардовање завршено записаће: „Убеђен сам, ниједан српски мир није почео срамније и безнадежније од овог данашњег” (Ћосић 2011: 161).

Иако огорчен владавином и политиком Слободана Милошевића, кога је више пута позивао, заједно са патријархом Павлом, као и водећим и мислећим људима, да промени курс и правац вођења Србије, записаће: „Ружно је и нечасно бити с америчким и европским нападачима Слободана Милошевића. Није, свакако, није он најгори човек на свету и већи злочинац и властољубац од Клинтона, Блера, Ширака, Јељцина... А има славу најгорег диктатора на планети зато што је Србин” (Ћосић 2011: 166).

6 Идеја о суживоту и помирењу је и срж књиге Бранислава Крстића: *Косово између историјској и етничкој права* (1994). Интересантно је да је власт, пре рата забранила промоцију књиге у Приштини, а да је она после рата оживела. Штампана је на енглеском, француском и албанском језику. а аутор је био члан Кординационог тела за КиМ Владе РС.

Овај пример потврђује Ћосићеву тврдњу: „бити припадник малог народа на путу великима природна је несрећа. Бити Србин, то значи бити историјски несрећан човек“ (Ћосић 2011: 117).

Страдање и лажи настављају се у Србији и после пада Слободана Милошевића. Умножавају их политичари, генерали, новинари, тврдњом да смо у рату победили, иако смо били сами против свих, дакле лажима. Лаж као самоодбрана довела је Србију над провалију. Ћосићев широки ум се сабрао и у *Времену змија* одговорио је на питање срске кривице у светлу његовог историјског и националног пораза у прошлом веку. Нашао је да је узрок српског пораза *заблуда* „јер су наше кривице произашле из наших заблуда“ (Ћосић 2011: 269). О заблудама размишљамо политички (само) а то је недовољно. Кључ је у чињеници да се историчари слажу, да „друштво које је ускраћено за истину о себи нема будућност“ (Димић 2005: 255). На исти начин размишља и Добрица Ћосић, говорећи увек истину, ма како она горка и сурова била, како о свом тако и о туђем народу.

Још важније је то да понудимо решење за спас српског народа у овом веку, свесни чињенице да Ћосићеви предлози више не вреде. Као председник имао је свој програм: „А мој главни циљ је био подстаћи промене у друштву и држави; спасити државно јединство Србије и Црне Горе, остварити мир на ратиштима и мирољубивом и демократском политиком извести државу из блокаде и увести је у Европу“ (Ћосић 2011:260).

Дакле, *Пишчеви зайиси* и *Време змија* имају културолошки и антрополошки значај за разумевање стања духа српског народа, дело и личност Добрице Ћосића, а не само разумевања и тумачења актуелних догађаја као повода и узрока бомбардовања и српског историјског и националног пораза од којег се Срби не могу опоравити уколико у својој политичкој пракси нешто не промене.

Ако пратимо историју као историју идеја, видећемо да су Срби кроз историју упућивани на југ са идејом да тамо нађу свој национални и животни простор и они су то чинили. Сада се ветар окренуо. Тај простор им се оспорава и отима. Стварајући земљу они су прешли Албанију, у подвигу и са жртвом која се не да замислити. То памћење је стало у пословицу, епитаф: „Нико не зна шта су муке тешке док не прође Албанију пешке“. Некада су Срби, под патријархом Арсенијем изгнани са Косова на Север. Маршом преко Албаније, гоњени силама Америке и Западне Европе, вратили су се и повратили отето. Нови ветар их је бомбардовањем опет одувао, заувек, на север.

То је рам идеја и чињеница у којем се мора тражити решење у светлу реалности. Прича коју причамо, поричући пораз, наставак је заблуда на које указује Добрица Ћосић у *Времену змија*.

ИЗВОРИ

- Добрица Ћосић, (2001). *Стварно и мојуће*. Београд. „Филип Вишњић“.
 Добрица Ћосић, (2004). *Косово*. Београд. Новости.
 Добрица Ћосић, (2011). *Време змија*. Београд. Службени гласник.

ЛИТЕРАТУРА

- Ана Ћосић-Вукић, (2011). „Реч приређивача пишчевих записа“. У: *Време змија*. Београд. Службени гласник.
- Анђелко Анушић, (2011). „Бити Србин то значи бити историјски несрећан човек“. У: ЛМС, год. 187, књ. 487, св. 4, стр. 710-717.
- Дејан Вукићевић (2010). *Библиографија Добрице Ћосића*. Београд. Службени гласник.
- Миливоје Павловић, (2014). *Оћледало Добрице Ћосића*. Београд. Новости.
- Љубодраг Димић (2005). „Косово као судбина“. У: *Писац и историја*. Зборник радова о Добрици Ћосићу. Трстеник, Београд: Народна библиотека „Јефимија“, СКЗ, стр. 255-266.
- Петар Ристановић, (2012). „Добрица Ћосић и отварање косовског питања 1968. године“. У: *Башићина*. бр. 33, стр. 197-230.